

**NOVIB's ontwikkelingshulp in Cambodja in de jaren '80:
moderniseringsideeën en de overheid als partner**

Naam: Elisabeth Charlotte van der Sluis

Studentnummer: 6003192

Universiteit Utrecht

E-mail: e.c.vandersluis@students.uu.nl

Datum: 24-01-2020

Aantal woorden: 6935

Begeleider: Dr. Frank Gerits

Bachelor Eindwerkstuk Geschiedenis

Inhoudsopgave

Samenvatting	p. 2
Inleiding	p. 3
<i>Historiografisch kader</i>	<i>p.4</i>
<i>Theoretisch kader</i>	<i>p.5</i>
<i>Methode en bronnen</i>	<i>p.6</i>
Hoofdstuk 1: Een nieuwe invulling van moderniteit	p. 7
<i>Inleiding</i>	<i>p.7</i>
<i>Projecten</i>	<i>p.8</i>
<i>Samenwerking met Oxfam International</i>	<i>p.12</i>
<i>Samenwerking met Cambodja</i>	<i>p.13</i>
<i>Conclusie</i>	<i>p.15</i>
Hoofdstuk 2: Nieuw beleid in de praktijk en de overheid als partner	p. 16
<i>Inleiding</i>	<i>p.16</i>
<i>Beleid</i>	<i>p.16</i>
<i>Overheid</i>	<i>p.20</i>
<i>Neoliberalisme</i>	<i>p.21</i>
<i>Financiering</i>	<i>p.23</i>
<i>NGO's</i>	<i>p.24</i>
<i>Conclusie</i>	<i>p.25</i>
Conclusie	p. 27
Bibliografie	p. 29

Samenvatting

Deze scriptie start een vernieuwend onderzoek naar de rol van de Nederlandse Organisatie voor Internationale Bijstand (NOVIB) in de ontwikkelingshulp in Cambodja gedurende de jaren '80. Dit was een periode waarin kritiek werd geformuleerd op de moderniseringsideeën van Walt Rostow die populair waren in de jaren '50 en '60. Dit is een fase die in de historiografie vaak over het hoofd wordt gezien. Als er wel aandacht aan wordt besteed, wordt er niet gekeken naar wat het antwoord was van organisaties als Non-Gouvernementele Organisaties (NGO's) zelf, iets wat dit onderzoek wel doet. Daarnaast is het interessant om te kijken wat een kleine actor als Nederland in een klein land als Cambodja in het grote Zuidoost-Azië kan teweegbrengen, en wat hiermee de verhouding tot de overheid is. Om deze vragen te beantwoorden is gebruikgemaakt van archiefstukken van het Nationaal Archief in Den Haag die de projectlijsten, memo's en jaarverslagen van de NOVIB bevatten.

De eerste deelvraag die gesteld is om de hoofdvraag te beantwoorden, is welke kritiek de NOVIB heeft gevormd op moderniseringstheorieën. De tweede is hoe de NOVIB een antwoord heeft gevormd op de kritiek op moderniseringsideeën en hoe de samenwerking was met het de Nederlandse overheid, specifiek het Ministerie van Buitenlandse Zaken (BuZa)?

De resultaten van hoofdstuk 1 laten zien dat NOVIB wel degelijk bezig was met een nieuwe richting inslaan, maar dat men binnen de organisatie worstelde met verschillende diagnoses rond moderniteit. Dit blijkt uit een discussie die verschillende wereldbeelden representeert over waar de organisatie naartoe moet en hoe de projecten het meest effectief zijn. De post-genocidale situatie in Cambodja versterkt een moeizame uitvoering van het beleid omdat NOVIB de overheid daar nodig heeft om vooruit te kunnen.

Hoofdstuk 2 toont aan dat NOVIB zich essentieel ziet voor het ontwikkelingsverhaal. De organisatie presenteert zich als partner van de overheid en gaat mee in het neoliberale verhaal dat de overheid inzet. Een tweede partnerschap gaat NOVIB aan met andere NGO's die al op locatie zijn, zij zien deze combinatie uiteindelijk als sterker dan de overheid van het ontwikkelingsland.

Inleiding

In 1986 vierde de Nederlandse Organisatie voor Internationale Bijstand (NOVIB) haar dertigjarige bestaan: “Het proces van bijstand naar samenwerking besloeg een periode van 30 jaar. Het heeft ons optreden in Nederland en in de derde wereld diepgaand beïnvloed. Veel daarvan kwam onder invloed en overtuigingskracht van onze counterparts tot stand. Ook bij hen vinden er diepgaande ontwikkelingen”.¹ NOVIB werd op 23 maart 1956 opgericht met als doel "het verlenen van bijstand bij het scheppen van menswaardige levensomstandigheden [...] voor allen".² In 1994 werd NOVIB deel van Oxfam International, met als gevolg “een stevigere globale verankering en een grotere impact”.³

In de jaren ‘50 en ‘60 werden moderniseringstheorieën populair. Walt Rostow was de centrale figuur die de theorie vormde dat alle landen ontwikkelen met massaconsumptie als ultiem doel. In de jaren ‘70 en ‘80 kwam er kritiek op dergelijke theorieën. De jaren ‘80 en vroege jaren ‘90 werden gekenmerkt door alternatieve wereldsysteem-theorieën en ook de opkomst van Non-Gouvernementele Organisaties (NGO’s) binnen ontwikkelingshulp werd uitvoerig bediscussieerd. Deze scriptie onderzoekt *wat de rol van NOVIB was in de ontwikkelingshulp in Cambodja gedurende de jaren ‘80*. De jaren ‘80 is de periode die naar verwachting gekenmerkt wordt door kritiek op moderniseringsideeën, en daarom beslaat het eerste hoofdstuk de vraag of en welke kritiek NOVIB heeft gevormd op dergelijke ideeën. Hierbij wordt gelet op verschillende visies op de oorzaak van onderontwikkeling in Cambodja en wat de beoogde oplossing is. Daarnaast werd deze periode gekenmerkt door de ontwikkeling van NGO’s die zich al dan niet onafhankelijk van de overheid opstelden. Hoofdstuk twee behandelt de vraag hoe NOVIB een antwoord heeft gevormd op de kritiek op moderniseringstheorieën en focust hierbij op de samenwerking met het Ministerie van Buitenlandse Zaken (BuZa). Wat is de relatie tussen private actoren en de staat in

---

¹ Nationaal Archief Den Haag. Archiefinventaris 2.19.042.86 Archief van de Nederlandse Organisatie voor Internationale Ontwikkelingssamenwerking (NOVIB): Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: Jaarverslagen, met lijsten van door NOVIB uitgevoerde projecten 1980-1986, *Jaarverslag 1986*, ‘Algemeen - Inleiding’, 2.

² Inventaris van het archief van de Nederlandse Organisatie voor Internationale Ontwikkelingssamenwerking (NOVIB): Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997) Versie: 18-06-2018. ‘Archiefvorming’, 7.

³ Website OXFAM Novib, ‘Over Oxfam Novib, Geschiedenis Oxfam: toetreding Oxfam’, <https://www.oxfamnovib.nl/geschiedenis-oxfam-novib/toetreding-oxfam-2>.

een ontwikkelingscontext, en hoe ging NOVIB om met deze beoogde onafhankelijkheid van NGO's?

Historiografisch kader

Hoewel Rostow in de jaren '50 en '60 veel theoretisch terrein won, kwamen de verwachtingen van moderniseringstheorieën niet uit in de jaren '70. Tijdens de Koude Oorlog stonden kapitalisme en communisme tegenover elkaar en dus werd niet overal een massaconsumptiecultuur gerealiseerd.

De Amerikaanse historicus Daniel Immerwahr bekritiseert het buitenlandse ontwikkelingsbeleid van de Verenigde Staten (VS) omdat ook als de geplande doelen niet gehaald worden, er wel degelijk (schadelijke) consequenties zijn voor het betreffende land omdat bestaande politieke structuren worden aangetast.⁴ Immerwahr is niet de enige die kritiek uit op de verhouding tussen het Westen en ontwikkelingslanden. 'Dependency theory' was een reactie op de evolutionaire fases zoals Rostow die beschreef. De meest invloedrijke 'dependency' theoreticus was Andre Gunder Frank die argumenteerde dat de groei van kapitalisme leidde tot een "development of underdevelopment". De ontwikkeling van alle landen moest volgens hem worden gezien als onderdeel van het kapitalistische wereldsysteem.⁵ Hij stelde dat de relaties tussen samenlevingen een uitbuitende is tussen de metropolis en de satelliet.⁶ Dit toont gelijkenissen met de 'centrum-(semi)periferie' concepten van Immanuel Wallerstein waarbij ook hij spreekt van een relatie waarin het centrum van de periferie profiteert.⁷

Deze reacties op moderniseringstheorieën worden in de historiografie vaak overgeslagen, maar niet in deze scriptie. Moderniseringstheorieën brokkelden af en hier kwamen andere theorieën voor in de plaats, maar er wordt zelden gekeken naar wat het antwoord op deze theorieën was van NGO's zelf. Deze scriptie is sterk vernieuwend omdat het kijkt naar zowel de beoogde positie van een NGO, als naar het daadwerkelijke beleid van een NGO in deze debatten met de unieke case-study van NOVIB in Cambodja. Het is interessant om te kijken wat de invloed van

---

⁴ Daniel Immerwahr, *Thinking Small. The United States and the Lure of Community Development* (2015), 12.

⁵ Harriet Friedmann and Jack Wayne. 'Dependency Theory: A Critique', *The Canadian Journal of Sociology/Cahiers Canadiens De Sociologie* 2 (1997) 4, 399-416, aldaar 400.

⁶ Friedmann and Wayne, 'Dependency Theory', 401.

⁷ Friedmann and Wayne, 'Dependency Theory', 404.

Nederland (als regering en als non-state actor) is op een kleine land. Het toont aan dat NGO's daadwerkelijk bezig zijn met kritiek ontwikkelen, en onderzoekt hoe zij dit toepassen in de praktijk.

Theoretisch kader

Deze scriptie onderzoekt onder andere de relatie tussen het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken en de NGO NOVIB. Hoe kan een staat een private actor ontwikkelingshulp laten uitvoeren? En hoe wordt op dit gebied samengewerkt? In de jaren '80 kwam kritiek op NGO's en 'humanitarianism'. Een woordvoerder van deze kritiek is de Britse onderzoeker Alex de Waal die humanitaire daden in de context van politieke actie ziet.⁸ Hij focust hierbij op hongersnoden, maar zijn standpunt "technical 'solutions' must be seen in political context, and politics itself in the light of the dominance of a technocratic approach to problems" is relevant voor het humanitaire aspect van ontwikkelingshulp.⁹ De debatten in de jaren '80 en vroege jaren '90 legitimeerden betrokkenheid door "an enlarged humanitarian arsenal, and the assertion of new legal and ethical principles that justified unprecedented actions by international institutions."¹⁰ De kennis van de lokale bevolking werd hierbij genegeerd.

Ook universitair professor Michael Barnett ziet dat de uitdagingen van humanitarisme niet overwonnen werden door NGO's, maar stelt dat er in de jaren '90 meer mensen hulp kregen dan ooit tevoren.¹¹ Dit bedoelt hij niet per se positief; het voornaamste motief van staten voor humanitaire hulp noemt hij "because they believed that humanitarian action would advance their foreign policy interests".¹² Hij nuanceert dit door de complexiteit aan te geven en hij noemt de verschillende aspecten en vormen van humanitarisme.¹³

Het overzichtswerk van Odd Arne Westad laat zien dat het in de tijd van de Koude Oorlog tijd draaide om uitersten, bijvoorbeeld in de vrije markt propaganda of in de oneindige economische vooruitgang.¹⁴ In dit kader ontwikkelden NGO's zich met een nieuwe opvatting van

---

⁸ Alex de Waal, *Famine Crimes: Politics & the Disaster Relief Industry in Africa* (1997), 1.

⁹ De Waal, *Famine Crimes*, 2.

¹⁰ De Waal H7, *Famine Crimes*, 157-158.

¹¹ Michael Barnett. *Empire of Humanity: A History of Humanitarianism* (London 2011), 3.

¹² Barnett, *Empire of Humanity*, 4.

¹³ Barnett, *Empire of Humanity*, 9.

¹⁴ Odd Arne Westad. *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times* (Cambridge 2005), 2.

moderniteit: “As industrial society took hold, a number of critiques developed that questioned not so much modernity itself, but rather its endpoint. There had to be more, some claimed, to the remarkable transformation of production and society that was going on than making a few people rich and a few European empires expand in Africa and Asia.”¹⁵

De verwachting is dat deze debatten over moderniseringstheorieën, NGO's en humanitaire hulp doorschemert binnen NOVIB. Er wordt gekeken naar de richting die de Nederlandse overheid wil ingaan en of dit langs een lijn van eigen belang of een bepaalde ideologie valt.

Methode en bronnen

De archieven van NOVIB zijn recent ter beschikking gesteld in het Nationaal Archief te Den Haag en er is nog niet veel met deze bronnen gedaan. De gebruikte archiefstukken zijn:

1. Archiefinventaris 2.19.042.86 Archief van de Nederlandse Organisatie voor Internationale Ontwikkelingssamenwerking (NOVIB): Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997)

- Inventarisnummer 128: Jaarverslagen, met lijsten van de door NOVIB uitgevoerde projecten 1980-1986.
- Inventarisnummer 129: Jaarverslagen, met lijsten van door NOVIB uitgevoerde projecten 1987-1990.

2. Archiefinventaris 2.19.066 Archief van de Nederlandse Organisatie voor Internationale Ontwikkelingssamenwerking (NOVIB): Afdeling Organisatie Projecten, 1956-1990. Inventarisnummer 1074: Diversen - Cambodja.

In hoofdstuk 1 is gekeken welke projecten NOVIB startte in Cambodja en met welke motieven zijn goed- dan wel afgekeurd. Hoofdstuk 2 analyseert de jaarverslagen in de periode 1980-1989 en kijkt hierbij naar het algemeen gevoerde beleid en de afbeelding van de samenwerking met de overheid.

---

¹⁵ Westad, *The Global Cold War*, 9.

Hoofdstuk 1: Een nieuwe invulling van moderniteit

Inleiding

In 1983 blijkt dat “morele verantwoordelijkheid, ontwikkeling en humanitaire hulpgoederen” enkele overwegingen van NOVIB’s beleid ten aanzien van Cambodja waren.¹⁶ Dit hoofdstuk onderzoekt of en welke kritiek NOVIB formuleerde op moderniseringsideeën en stelt de vraag wat zij zag als oorzaak van onderontwikkeling in Cambodja. Om uit te vinden welk standpunt NOVIB innam binnen deze kritiek is onderzocht welke projecten NOVIB in Cambodja leidde en met welke motivatie deze projecten zijn goed- of afgekeurd. Er wordt hierbij gefocust op de samenwerking met NOVIB’s partners en met Cambodja zelf.

Een onderzoeker naar Westerse ontwikkelingshulp is Bruce Dinwiddy, voormalig gouverneur van de Kaaimaneilanden. In 1973 sprak hij van ‘the Second Development Decade’ waarbij geleerd moest worden van de zestiger jaren. Hij stelde dat “‘development’ is a much longer and more complicated process than used sometimes to be thought; and this, too, has served to move the ‘aid’ debate to a more fundamental level.”¹⁷ Dinwiddy is van mening dat er niet één goede richting is voor ontwikkeling.¹⁸ In hoofdstuk vijf plaatst Dick van Geet van de Universiteit van Amsterdam de kritische noot dat hoewel de Nederlandse overheid paternalisme wilde vermijden, het beleid ‘doubly-tying of aid’ bevat; ontwikkelingslanden hadden maar beperkte invloed op het toepassen van Nederlandse hulp.¹⁹ Hij argumenteert echter ook dat de verantwoordelijkheid voor ontwikkeling bij de ontwikkelingslanden zelf ligt en dat rijke landen slechts marginale bijdragen kunnen leveren.²⁰ Welk standpunt geldt hierbij voor NOVIB?

Het boek van Dinwiddy past in de beweging die ingaat tegen moderniseringstheorieën, zoals ook de ‘dependency theory’ waarbij Gunder Frank argumenteert dat de relaties tussen alle

---

¹⁶ Nationaal Archief Den Haag, Archiefinventaris 2.19.066 Archief van de Nederlandse Organisatie voor Internationale Ontwikkelingssamenwerking (NOVIB): Afdeling Organisatie Projecten, 1956-1990. Inventarisnummer 1074: Diversen - Cambodja, ‘Novib Memo’ 24 februari 1983.

¹⁷ Bruce Dinwiddy, ‘Introduction’ in *Aid Performance and Development Policies of Western Countries: Studies in US, UK, E.E.C., and Dutch Programs* (London 1973), 3-7, aldaar 3.

¹⁸ Dinwiddy, ‘Introduction’, 5.

¹⁹ Dick van Geet, ‘Chapter 5: Netherlands Aid Performance and Development Policy’, in Bruce Dinwiddy *Aid Performance and Development Policies of Western Countries: Studies in US, UK, E.E.C., and Dutch Programs* (London 1973), 73-87, aldaar 84.

²⁰ Van Geet, ‘Chapter 5’, 75.

landen moeten worden gezien als onderdeel van het kapitalistische wereldsysteem, omdat deze relaties altijd van uitbuitende aard zijn.²¹ Voor dit hoofdstuk zijn projectlijsten en jaarverslagen uit de periode 1980-1989 geanalyseerd. Hierbij is gelet op hoe NOVIB haar beleid verwoord en welke motieven daarvoor worden aangedragen, op hoe de samenwerking is met partners en Cambodja en welke discussies binnen NOVIB zelf spelen. De verwachting is dat NOVIB in deze periode van verschillende visies en theorieën ook worstelt met verschillende diagnoses rond moderniteit.

Projecten

In de jaren '80 begon NOVIB met projectontwikkeling in Cambodja, net nadat het land vier jaar (1975-1979) in een genocidale toestand had verkeerd. NOVIB werkte samen met partijen als Oxfam America (OA), Oxfam UK, Oxfam Belgium en 'Socialist Solidarity'.²² In de projectoverzichten staan de locatie van de projecten, het projectnummer, de uitvoerende organisatie, de projectnaam, de sector en de bijdrage.²³ Het is echter meer relevant om te kijken naar de motieven waarmee de projecten werden gestart. Sinds 1980 hoefden projecten niet meer ter goedkeuring aan de overheid worden voorgelegd waardoor goed-of afkeuring van een project nu afhangt van de 'Projecten Pool Commissie' (PPK), de secties van NOVIB (in dit geval de Azië-sectie), het Dagelijks Bestuur en een formalisatiecommissie.²⁴

Algemeen projectenbeleid

Het ontwikkelingsbeleid van NOVIB evolueerde van puur de wens om 'onderdrukten te helpen' naar een externe aanpak van gebruik maken van de kennis op locatie van andere NGO's. In 1980 begon NOVIB namelijk met de stelling dat de processen van ontwikkeling niet mochten leiden tot "grotere afhankelijkheid van de doelgroep van de externe hulp", omdat het juist zou

---

²¹ Friedmann and Wayne, 'Dependency Theory', 400-401.

²² Nationaal Archief Den Haag, 2.19.066 NOVIB: Afdeling Organisatie Projecten 1956-1990. Inventarisnummer 1074: Joel Charny, 'Oxfam America report on the joint agency mission to Kampuchea 27 September - 21 October' 4 november 1982.

²³ Nationaal Archief Den Haag. Archiefinventaris 2.19.042.86 Archief van de Nederlandse Organisatie voor Internationale Ontwikkelingssamenwerking (NOVIB): Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 129: Jaarverslagen, met lijsten van door NOVIB uitgevoerde projecten 1987-1990, *Jaarverslag 1987*, 'Projectoverzichten', 69.

²⁴ Nationaal Archief Den Haag. 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1980*, 'Invoering van het Programmafinancieringsmodel', 68.

moeten helpen bij “een grotere mate van self-reliance van de doelgroep”²⁵. NOVIB wil dus een relatie aangaan waarbij ontwikkelingslanden niet afhankelijker worden van hulp van buitenaf, waaruit blijkt dat de organisatie bewust is van het feit dat een land afhankelijker kan worden. NOVIB is zich dus bewust van het uitbuitingsgevaar waar aandacht voor wordt gevraagd binnen de ‘dependency theory’.

In 1982 benadrukte NOVIB haar beoogde neutrale politieke positie: “Het NOVIB werk wordt niet bepaald door politieke vooroordelen of ideologieën, maar uitsluitend door mogelijkheden en wenselijkheden in de bestrijding van de armoede.”²⁶ Daarbij werd toegevoegd dat de oorzaken van armoede niet alleen materieel zijn, maar “onderontwikkeling en onderdrukking zijn vaak met elkaar verbonden”²⁷. Dus de organisatie ziet onderontwikkelde landen als onderdrukte landen, iets wat niet alleen materieel is op te lossen. Een expliciet criterium om überhaupt in aanmerking te komen voor de hulp van NOVIB is dat “men een eigen ontwikkelingsmodel of -visie voor ogen moet hebben dat een antwoord geeft op de materiële en immateriële vragen van de doelgroep” die daarnaast gericht moet zijn op “de organisatie en participatie van de doelgroep”.²⁸ De NOVIB wil dus dat ontwikkelingslanden een duidelijk ontwikkelingsvisie voor ogen hebben, iets wat zij zelf ook heeft. Het geeft niet aan of alle visies ook daadwerkelijk worden goedgekeurd.

In 1987 stond NOVIB stil bij het werk en de richting die zij op ging omdat de organisatie een moment van reflectie nodig had op het gevoerde beleid nadat de omvang van het aantal projecten jarenlang sterk was toegenomen.²⁹ Ze achtte dit van belang om het werk kwalitatief te kunnen verbeteren en de doelstellingen samenhangend te bereiken. Een nieuwe insteek hierbij was dat NOVIB zich ging richten op “de toenemende deskundigheid, die in de derde wereld zelf

---

²⁵ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1980*, ‘Kopje’, 73.

²⁶ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1982*, ‘Kopje’, 11.

²⁷ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1982*, ‘Kopje’, 11.

²⁸ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1983*, ‘Afdelingsactiviteiten projecten - beleid - algemeen beleid’, 19.

²⁹ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 129: *Jaarverslag 1987*, ‘Hoofdstuk 3 Afdeling Projecten - 3.1 Algemeen - 3.1.1. Beleidsontwikkeling’, 3.4.

beschikbaar is”³⁰ Deze deskundigheid zag NOVIB in de “professionalisering van de ontwikkelingsorganisaties (NGO’s)” die ontwikkelingskansen aanjagen.³¹ Daarnaast werd vanaf dit jaar de stap gezet om “de gelijkwaardigheid in de partnerrelatie te versterken” door het decentraliseren van meerdere NOVIB-taken. Het is vrij laat in de jaren ‘80 om na te denken over de gelijkwaardigheid van partners, maar het getuigt wel van zelfreflectie.

Discussies

Op 24 februari 1983 werd de PPK een reeks projectvoorstellen aangeboden “ter toetsing aan de algemene beleidslijnen van de NOVIB”³². Het betreft projectvoorstellen die op 3 december 1982 al positief advies hebben gekregen van de Azië-sectie. Dit deden zij op grond van onder andere “een efficiënte verwerking van humanitaire hulpgoederen” en “de Nederlandse economische bedrijvigheid te steunen”³³. NOVIB is dus voorstander van humanitaire hulp en ziet economische bedrijvigheid als positieve bijkomstigheid. Daartegenover staat het algemeen streven van NOVIB om “het werken op eigen kracht te bevorderen”.³⁴

Op 7 april 1983 benadrukte de PPK dat er geen formeel advies kon worden gegeven omdat “het voorstel van het Kampuchea-program voornamelijk is ingegeven door humanitaire en politieke overwegingen, hetgeen niet de competentie van de PPK doch van het D.B. behoort”.³⁵ Het Dagelijks Bestuur en de PPK wijzen het voorstel af wegens humanitaire en politieke overwegingen die precies in de tijd passen van deze discussies. De kritiek op de ideologie van moderniseringstheorieën was namelijk dat het te idealistisch was. De angst dat dit ook bij NGO’s

---

³⁰ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 129: *Jaarverslag 1987*, ‘Hoofdstuk 3 Afdeling Projecten - 3.1 Algemeen - 3.1.1. Beleidsontwikkeling’, 3.4.

³¹ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 129: *Jaarverslag 1987*, ‘Hoofdstuk 3 Afdeling Projecten - 3.1 Algemeen - 3.1.1. Inleiding’, 3.4.

³² Nationaal Archief Den Haag, 2.19.066 NOVIB: Afdeling Organisatie Projecten, 1956-1990. Inventarisnummer 1074: ‘Novib memo’ 24 februari 1983, 1.

³³ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.066 NOVIB: Afdeling Organisatie Projecten 1956-1990. Inventarisnummer 1074: ‘Novib Memo’ 24 februari 1983, 3.

³⁴ *Ibidem*, 5.

³⁵ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.066 NOVIB: Afdeling Organisatie Projecten 1956-1990. Inventarisnummer 1074: ‘Novib Memo’ 7 april 1983.

zou gebeuren bleek later niet geheel onterecht. De zelfbedachte ethische standaarden kwamen soms ook niet uit en wat de uitkomst ook was; het ontwikkelingsland werd er door beïnvloed.³⁶

Later werd op 20 april 1983 een deel van de eerder genoemde projecten toch goedgekeurd door het dagelijks bestuur.³⁷ Deze goedkeuring was verbonden aan de voorwaarde dat de medewerkers van NOVIB in het land ter plaatse moesten blijven. Hieruit blijkt dat de Azië-sectie, de PPK en het Dagelijks Bestuur verschillen van visie binnen de organisatie. Deze discussie representeert de verschillende ideeën over waar NOVIB naartoe moet en wat de beoogde effecten zijn van de projecten. Kortom, de wereldbeelden over wat onderontwikkeling is en hoe de afdelingen het moeten aanpakken, verschillen.

Motieven

De Azië-sectie zelf legitimeerde de betrokkenheid van NOVIB met drie redenen in de ‘Algemene overwegingen van het beleid voor Kampuchea’. De eerste is de “actieve en intensieve betrokkenheid” van NOVIB sinds 1979 toen zij via het NGO-consortium noodhulp boden. De tweede reden is de “morele verantwoordelijkheid” van Nederland die NOVIB wijdt aan het NAVO-verbond met de Verenigde Staten. Het eigenlijke doel van de NAVO volgens de website is om de landen die lid zijn veilig en harmonieus te houden³⁸, maar toch ziet NOVIB deze verbintenis als plicht om Cambodja te helpen. Deze morele verantwoordelijkheid sluit ook aan bij de ware empathie van organisaties. Reden drie is de sterke publieke response vanuit Nederland.³⁹

In 1982 vroeg de heer Ariyaratne van de ‘self-governance movement’ Sarvodaya Shramadana Movement uit Sri Lanka aandacht voor de internationale belangen waar Azië aan onderworpen werd.⁴⁰ Hij stelde dat er met Westerse ogen werd gekeken naar de Aziatische problemen en dat dit duidelijk zichtbaar was in de officiële hulpverlening, omdat “die officiële

---

³⁶ Immerwahr, *Thinkinkg Small*, 12.

³⁷ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.066 NOVIB: Afdeling Organisatie Projecten 1956-1990. Inventarisnummer 1074: ‘Verslag van de 342e vergadering van het dagelijks bestuur’ 20 april 1983, 2.

³⁸ Website NATO, ‘What is NATO?’ <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html>.

³⁹ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.066 NOVIB: Afdeling Organisatie Projecten 1956-1990. Inventarisnummer 1074: ‘Novib Memo’ 24 februari 1983, 3.

⁴⁰ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1982*, ‘Algemeen beleid - Algemene Vergadering’, 13.

hulp houdt de huidige relatie in een niet veranderende wurggreep”⁴¹. Het geldt dat ter beschikking werd gesteld vloeide volgens hem vaak terug in de westerse overheidskas. De oplossing voor dit probleem is “een eigen identiteit en een eigen ideologie om daarop een eigen technologie en eigen structuren te bouwen” voor arme Aziaten.⁴² NOVIB vindt haar rol hierin, en die van andere NGO’s, van “essentieel belang; dat heeft het verleden al bewezen”, omdat er een bewustwordingsproces in de westerse wereld in gang moet worden gezet.⁴³ Hoewel NOVIB hier ruimte biedt voor reflectie op het beleid en een stem geeft aan Aziatische partijen zelf, acht zij zichzelf heel belangrijk voor de uitkomst van het continent.

Samenwerking met Oxfam International

Het Ministerie van Buitenlandse Zaken in Cambodja liet ‘field representation’ niet toe waardoor Oxfam en NOVIB gebruik moesten maken van ‘frequent field visits’.⁴⁴ Deze taak deelden NOVIB en OA, waarbij OA minstens twee keer per jaar een bezoek bracht en NOVIB één keer per jaar. Oxfam acht het dus belangrijk om vanuit het terrein zelf te kijken, iets dat ingaat tegen moderniseringsideeën.

Via ‘field reports’ bleven de partners van elkaar op de hoogte. Op 4 november 1982 deed Joel Charny, de ‘South East Asia projects officer’ van OA verslag van zijn ‘joint agency mission to Kampuchea’ van 27 september tot 21 oktober 1982. De situatie in Cambodja belemmerde een soepele implementatie van de plannen van Oxfam en uit de reactie van Wim Monasso, projectleider van NOVIB in Azië, blijkt dat de hulpverlenende landen ook moeite hadden met het realiseren van hun plannen. Monasso beschreef de relatie met Cambodja als “a far from promising political scene”⁴⁵ omdat de Belgische regering en de ‘European Economic Community’ (E.E.C.) alle projectaanvragen van NGO’s hadden afgewezen.

---

⁴¹ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1982*, ‘Algemeen beleid - Algemene Vergadering’, 13.

⁴² Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1982*, ‘Algemeen beleid - Algemene Vergadering’, 13.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.066 NOVIB: Afdeling Organisatie Projecten 1956-1990. Inventarisnummer 1074: ‘Oxfam America Report on the joint agency mission to Kampuchea 27 September-21 October by Joel Charny’, 4 november 1982, 4.

⁴⁵ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.066 NOVIB: Afdeling Organisatie Projecten 1956-1990. Inventarisnummer 1074: *Telex* Wim Monasso aan Joel Charny 13 september 1983.

Een paar maanden later reflecteerde Joel Charny op zijn ‘field visit’ van 14 tot 28 juli 1983 en besprak hierbij de druk die ligt op het ontwikkelen van nieuwe projecten. Enerzijds ziet hij dat ze zichzelf deze druk opleggen, anderzijds wil de overheid van Cambodja specifieke informatie. Maar Charny noemt “the benefits of frequent contact with the government officials who implement our program are significant.” De druk lijkt niet tot veel actie te leiden, want Charny “was not impressed with the vigilance of the international agency community in Phnom Penh [...]. People seemed quiescent or passive”.⁴⁶ Hierdoor is Charny bang dat de opgestelde verantwoordelijkheden niet worden nageleefd: “everything regarding Kampuchea seems to be “urgent” causing the procedures outlined in our agreement to be ignored”.⁴⁷ Er is echter nog hoop: “if we can cooperate successfully in the implementation phase, we will prove the worth of the group to the government and to ourselves”. Hij heeft dus het gevoel dat er iets te bewijzen valt en dat de ‘international community’ niet genoeg doet om de daad bij het woord te voegen.

Samenwerking met Cambodja

De stoeve gang van zaken kwam niet alleen door de hulpverlenende landen. In de periode september-oktober 1982 merkte Joel Charny dat er veel miscommunicatie is geweest met Cambodja. Hij beschreef de situatie in zijn dagboek als:

complete lack of trained personnel due to the deliberate elimination and starvation of the ‘new people’ during the Pol Pot time; continuing physical insecurity due to the guerilla efforts of Pol Pot remnants; an even more debilitating psychological insecurity caused by mistrust and the fear that Pol Pot sympathizers have blended into the present Kampuchean government and society.⁴⁸

---

⁴⁶ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.066 NOVIB: Afdeling Organisatie Projecten 1956-1990. Inventarisnummer 1074: ‘14-28 July 1983 Report on trip to Kampuchea by Joel Charny’, 25 augustus 1983, 3.

⁴⁷ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.066 NOVIB: Afdeling Organisatie Projecten 1956-1990. Inventarisnummer 1074: ‘14-28 July 1983 Report on trip to Kampuchea by Joel Charny’, 25 augustus 1983, 9.

⁴⁸ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.066 NOVIB: Afdeling Organisatie Projecten 1956-1990. Inventarisnummer 1074: ‘Oxfam America Report on the joint agency mission to Kampuchea 27 September-21 October by Joel Charny’, 4 november 1982, 1.

Door deze context stelt Charny dat ontwikkeling erg moeilijk wordt. Daarbij zag hij het land “complete dependence on outside sources needed to keep a country functioning”.⁴⁹ Maar Cambodja liet heel beperkt “material aid, particularly to the area of repair and maintenance of equipment manufactured in capitalist countries”⁵⁰ toe. En de ‘material aid’ die ze toelieten, ziet Charny als een beperking omdat de ontwikkelingshulp zich hierdoor limiteerde tot de ‘provincial-level government institutions’.⁵¹ Later in het verslag voegt hij nog een dimensie toe aan dit probleem: “shortages of supply are not always the primary factor in reducing the effectiveness of the government’s performance in normal or crisis situations. On the one hand, the government of Kampuchea must enter the real world of budgets and planning. On the other, its cadre are singularly ill-equipped to do so.”⁵²

Ook NOVIB’s Adjunct Algemeen Secretaris zag in februari 1983 als “nadrukkelijke voorwaarde voor uitvoering is (uiteraard) de daadwerkelijke medewerking van de betreffende overheidsdiensten.”⁵³ In juli 1983 is de situatie nog onveranderd omdat ‘administrative inefficiencies’ de response beperken.⁵⁴ Hierbij lijkt de eerder genoemde passieve rol van hulpverleners verdwenen: “as agencies we must be wary of always responding by sending more materials, more equipment, more supplies. Often as not, the problems stem from administrative inefficiencies which cannot be dealt with by sending aid.”⁵⁵ Toch is het tijd voor actie na twee jaar aan beoordelingen en vertraging: “The implementation of this project will no doubt pose many

---

⁴⁹ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.066 NOVIB: Afdeling Organisatie Projecten 1956-1990. Inventarisnummer 1074: ‘Oxfam America Report on the joint agency mission to Kampuchea 27 September-21 October by Joel Charny’, 4 november 1982, 2.

⁵⁰ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.066 NOVIB: Afdeling Organisatie Projecten 1956-1990. Inventarisnummer 1074: ‘Oxfam America Report on the joint agency mission to Kampuchea 27 September-21 October by Joel Charny’, 4 november 1982, 2.

⁵¹ Ibidem, 2-3.

⁵² Idem, 5.

⁵³ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.066 NOVIB: Afdeling Organisatie Projecten 1956-1990. Inventarisnummer 1074: ‘Novib Memo’ 24 februari 1983, 3.

⁵⁴ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.066 NOVIB: Afdeling Organisatie Projecten 1956-1990. Inventarisnummer 1074: ‘14-28 July 1983 Report on trip to Kampuchea by Joel Charny’, 25 augustus 1983, 3.

⁵⁵ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.066 NOVIB: Afdeling Organisatie Projecten 1956-1990. Inventarisnummer 1074: ‘14-28 July 1983 Report on trip to Kampuchea by Joel Charny’, 25 augustus 1983, 5.

problems, but infinitely more interesting ones than those faced during the long planning period.”⁵⁶ Hier wordt een dubbel beeld geschetst van de hulpverleners en of zij hun taken wel of niet vervullen, maar dat er problemen zijn met de Cambodjaanse administratie staat voorop. Dit is grotendeels te verklaren door de nasleep van de genocide.

Conclusie

Dit hoofdstuk heeft aangetoond dat NOVIB wel degelijk bezig was met kritiek ontwikkelen, maar dat men binnen de organisatie worstelde met verschillende diagnoses rond moderniteit. Hoewel dit blijkt uit één discussie is het een veelzeggende discussie en typerend voor deze periode. De verschillende wereldbeelden leiden tot discussies over waar de organisatie naartoe moet en hoe de projecten het meest effectief zijn. Opvallend is dat de betrokkenheid van NOVIB in Cambodja door geen van de partijen in twijfel wordt getrokken, Het wordt onder andere gepresenteerd als een ‘morele verantwoordelijkheid’, maar ook het Nederlandse belang weegt mee. Er is geen sprake van een rechtlijnige ontwikkeling.

Daarnaast is het belangrijk te beseffen dat Cambodja vier jaar in een genocidale crisis verkeerde, wat het een complexe ontwikkelingscasus maakte. Dit voelden NOVIB en OA stevig, door zowel de regeringen van betreffende Oxfam landen als door de regering van Cambodja. In Cambodja was er een gebrek aan getraind personeel en de administratieve- en regeringsinstanties waren niet op orde.

---

⁵⁶ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.066 NOVIB: Afdeling Organisatie Projecten 1956-1990. Inventarisnummer 1074: ‘14-28 July 1983 Report on trip to Kampuchea by Joel Charny’, 25 augustus 1983, 6.

Hoofdstuk 2: Nieuw beleid in de praktijk en de overheid als partner

Inleiding

In hoofdstuk één is geconcludeerd dat er binnen NOVIB verschillende wereldbeelden ontstaan over wat onderontwikkeling is en hoe dit kan worden opgelost. Dit hoofdstuk stelt de vraag wat het antwoord van NOVIB was in deze tijd van nieuwe theorieën. Hoe is het beleid hier al dan niet door veranderd? En hoe zag NOVIB de samenwerking met BuZa? Alex de Waal schijnt eind jaren '90 een kritisch licht op het uitgegeven geld van NGO's. Hij ziet humanitaire daden in een politieke context die laat zien dat de efficiëntie van ontwikkelingshulp moet worden begrepen binnen een neoliberaal verhaal.⁵⁷ Ook Michael Barnett stelt dat landen humanitaire hulp bieden om hun eigen buitenlandse belangen te behartigen.⁵⁸

Om de gestelde deelvraag te beantwoorden zijn NOVIB's jaarverslagen in de periode 1980-1989 geanalyseerd. Er is gelet op hoe NOVIB haar samenwerking met BuZa presenteert en of er gesproken wordt over marktvrijheid. Voor de financiële verhouding tot de overheid is gekeken naar hoe (on)afhankelijk NOVIB zich presenteert. Het hoofdstuk is thematisch opgedeeld in het algemeen beleid van de NOVIB, neoliberalisme, de relatie met de overheid, de manier van financiering en de rol van NGO's.

Algemeen beleid

Beeld van ontwikkelingslanden

Op de Algemene Vergadering van NOVIB in 1980 schetste Minister voor Ontwikkelingssamenwerking Jan de Koning ontwikkelingslanden als zwak en onderdrukt. Hij achtte de rol van NOVIB cruciaal in het beoogde ontwikkelingsverhaal: ““Zonder organisatie komen sterken nog altijd wel aan het trekken, maar voor zwakken ligt in organisatie de enige kans.”⁵⁹ Hij stelde dat NOVIB inzicht wil krijgen en dat dat moet leiden tot handelen. Hij doelt hierbij op ontwikkelingseducatie:

---

⁵⁷ De Waal, *Famine Crimes*, 1.

⁵⁸ Barnett, *Empire of Humanity*, 4.

⁵⁹ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1980*, 'Algemeen Beleid - Algemene Vergadering', 7.

Het is van levensbelang om de jeugd en de komende generaties niet alleen zorgvuldig op de hoogte te stellen van de feiten in de relatie tussen geïndustrialiseerde en ontwikkelingslanden, maar ook van de noodzaak en de mogelijkheden van verbetering van die relatie door samenwerking tussen Noord en Zuid, tussen rijk en arm in de wereld.⁶⁰

Dit laat een duidelijke visie zien op het verschil tussen arm en rijk, Noord en Zuid en de rol van 'Noord' hierin, waar NOVIB toe behoort. Een visie die door zal worden gevoerd tot educatie.

De Koning zag de specifieke invulling als volgt: "Wereldverbeteraars, en dat zijn wij als mensen die werken aan ontwikkelingssamenwerking in Nederland, denken naar mijn mening niet genoeg in financieel-economische termen, in termen van verbetering van de bestaande structuur."⁶¹ Hij stelt dus de wereld te kunnen verbeteren door financieel-economische middelen. In 1982 benadrukte De Koning nogmaals de 'zwakke' afbeelding van ontwikkelingslanden: "Het zal de taak van de NOVIB moeten blijven de stem van de onderdrukten - 'een stem van alarm én van vuur' - in onze samenleving door te laten klinken. Juist in een tijd dat andere problemen meer aandacht krijgen."⁶²

In 1983 stelde voorzitter De Gaay Fortman dat het inderdaad draait om de ontwikkelingslanden en minder om de hulpverlenende landen. Hij waarschuwde "voor de steeds meer opkomende gedachte het belang van het donorland te stellen boven dat der ontwikkelingslanden."⁶³ Een jaar later distantieert hij zich van het ontwikkelingsbeleid van de overheid:

Van een rechtvaardiger verdeling tussen Noord en Zuid is geen sprake. De geïndustrialiseerde landen beschermen hun posities ten koste van ontwikkelingsmogelijkheden in de derde wereld en op een enkele uitzondering na wordt niet eens de officiële norm voor de omgang van de hulp gehaald. Er is sprake van een internationale tegenbeweging die leert dat ontwikkelingshulp niet wenselijk is en die = als ware het

---

⁶⁰ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1980*, 'Algemeen Beleid - Algemene Vergadering', 7.

⁶¹ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1980*, 'Algemeen Beleid - Algemene Vergadering', 7.

⁶² Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1982*, 'Een woord vooraf', 1.

⁶³ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1983*, 'Algemene Vergadering', 7.

nieuw = de nadruk legt op vrije marktrelaties als motor voor ontwikkeling. De Nederlandse regering lijkt willens en wetens in deze richting mee te gaan.⁶⁴

De weg die de Nederlandse regering ingaat met vrije marktrelaties als motor sluit dus niet aan bij de wensen van NOVIB. Dit is de enige keer dat NOVIB zich actief distantieert van de overheid.

In 1986 bestond NOVIB dertig jaar en de algemeen secretaris reflecteerde op de ontwikkelingsorganisatie die een intensieve groei heeft doorgemaakt. Hij stelde onder andere dat “een nieuw patroon van Zuid-Zuid relaties groeit. Een nieuw zelf-bewust-zijn - onderkend door regeringen en de grote multinationale instellingen - is bij onze counterparts gegroeid.”⁶⁵ In 1987 trad de “groeierende behoefte aan de intensivering van Zuid-Zuid-relaties” steeds meer op de voorgrond. In 1985 heeft NOVIB veranderingen ingezet en zij uiten nu dat daar de vruchten van worden geplukt.⁶⁶ De stem van de Derde Wereld wordt nog steeds belangrijk geacht: “Meerdere malen is Novib door vertegenwoordigers van groepen uit de derde wereld erop gewezen dat projecten in hun landen veel minder effect zullen hebben, als niet tegelijkertijd getracht wordt de stem van de derde wereld in het westen te versterken.”⁶⁷

In 1988 werd NOVIB onderworpen aan kritiek uit het publieke debat “over de effectiviteit en de betekenis van het Nederlandse ontwikkelingsbeleid”. Het NGO-werk komt meer onder vuur te liggen:

Naast het beeld van bevlogen naar naïeve weldoeners werden de medefinancieringsorganisaties omschreven als kleinschalig, met projecten als speldenprikken die het gigantische ontwikkelingsvraagstuk niet kunnen oplossen. [...] De typering miskennen volstrekt de professionalisering van de MFO's hier en de partnerorganisaties in de derde wereld. Bovendien

---

⁶⁴ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1984*, ‘Algemeen Beleid - Algemene Vergadering’, 5.

⁶⁵ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1986*, 2.

⁶⁶ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 129: *Jaarverslag 1987*, ‘Inleiding’, 1.

⁶⁷ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 129: *Jaarverslag 1987*, ‘3.6 Derde wereld projecten in Nederland/GAT-Nederland-fonds’, 3.36.

wordt de olievlek-werking miskend die de ‘kleine’ projecten teweeg hebben gebracht (terwijl grootschalige, technologisch geavanceerde projecten van de overheid keer op keer mislukken).⁶⁸

Dit stuk is typerend voor het NGO-werk in die tijd. Enerzijds presenteren NGO’s zich als weldoeners, anderzijds kwamen verwachtingen niet uit. De laatste zin is een klassiek voorbeeld van *Thinking Small* van Immerwahr, het idee dat na het mislukken van grote projecten er kleinschalige oplossingen moeten komen, een strategie die jaren eerder al mislukte maar waar geen oog voor is.⁶⁹

In 1989 bleek dat NOVIB de kritiek serieus nam toen de organisatie zich wilde bezighouden met de effectiviteit van hun projecten door een “omvangrijke onafhankelijke impactstudie naar de effecten van het werk van de vier medefinancieringsorganisaties in de verschillende continenten” te starten.⁷⁰ Hoewel de resultaten pas eind 1991, begin 1992 gepresenteerd zouden worden, wil NOVIB deelnemen aan de discussie over de kwaliteit van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking.

Hermann Schwember

Een belangrijke en veelgenoemde man in de memo’s van NOVIB is Hermann Schwember, technisch consultant van NOVIB. Hoewel zijn verslagen in sommige mappen ontbraken en andere slechts uit cijfers bestonden, is het interessant om zijn achtergrond te bekijken. In een artikel over Chili spreekt hij kritisch over het dictatorschap van Pinochet dat alle delen van het leven beïnvloed: “The modern dictatorship corresponds to a *highly* rational model of scientifically managed coercion, aimed at reordering society from top to bottom in the interests of two fundamental objectives: anti-communist ‘national security’ and the untrammelled free market economy.”⁷¹ Er zijn helaas geen verdere publicaties van Schwember te vinden, maar NOVIB heeft been protagonist binnen de organisatie die zijn ideologie probeert uit te dragen.

---

⁶⁸ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 129: *Jaarverslag 1988*, ‘Inleiding’, 7.

⁶⁹ Immerwahr p.13

⁷⁰ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 129: *Jaarverslag 1989*, ‘Voorwoord’.

⁷¹ Schwember, Hermann and Jerome Bear ‘Free Market, unfree thought’ in *Sage Journals* 5 (1981) 10, 16-18, aldaar 16.

Overheid

Omdat NGO's zich in deze periode verschillend presenteerden ten opzichte van de overheid, is hier gekeken naar hoe NOVIB de samenwerking zag met de Nederlandse Regering en met name BuZa. Onmiddellijk blijkt dat NOVIB de samenwerking met de overheid niet onder stoelen of banken steekt: "Ook met de Nederlandse overheid is in de verslagperiode zeer nauw samengewerkt. Dit betreft met name de Directie Particuliere Organisaties (DPO) van het Ministerie van Buitenlandse Zaken".⁷² Ook de Afdeling Financiën was erbij betrokken, en in 1981 werd dit voortgezet met als toevoeging het Ministerie van Landbouw.⁷³ NOVIB ziet zichzelf dus als partner van de overheid.

In 1982 doet NOVIB een specifieke oproep tot de overheid omdat zij de "stem van de onderdrukten" willen laten doorklinken en dit is slechts mogelijk als "de samenwerking met de Nederlandse overheid, het ministerie, het parlement en andere politieke kanalen -met behoud van ieders verantwoordelijkheid en inbreng- gericht blijft op hen die het slachtoffer zijn van armoede en onrecht."⁷⁴ Ook in dat jaar bleef "de nauwe samenwerking met de Nederlandse Overheid" voortbestaan, voornamelijk het DPO en BuZa.⁷⁵

In 1984 waren er meerdere problemen tussen NOVIB en de vertegenwoordigers uit de Tweede Kamer, waarbij twee van de vijf hoofdproblemen "de samenhang tussen het ontwikkelingsbeleid en het algemeen regeringsbeleid, onder meer binnen internationale en supranationale organisaties als de EEG, het IMF en de Wereldbank" en "de behoefte aan duidelijkheid over de organisatie en het overheidsbeleid" zijn.⁷⁶ Er blijken communicatief en beleidstechnisch misverstanden te bestaan tussen beide partijen.

---

⁷² Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1980*, 'Contacten met organisaties in Nederland', 15.

⁷³ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1981*, 'Contacten met organisaties in Nederland', 19.

⁷⁴ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1982*, 'Een woord vooraf', 2.

⁷⁵ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1982*, 'Contacten met organisaties in Nederland', 20.

⁷⁶ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1984*, 'Algemeen Beleid - Algemene Vergadering', 6.

In 1985 is geconstateerd dat “de relatie met de overheid is in die periode gegroeid naar volwassenheid”⁷⁷, in 1987 is “de relatie met de Nederlandse overheid is intensief gebleken”⁷⁸ en in 1988 bleek dat “de regering zoals die de laatste vier jaar van kracht is geweest, goed heeft gefunctioneerd.”⁷⁹ De NOVIB uit zich dus erg open en positief over de samenwerking met de overheid.

Neoliberalisme

Geïnspireerd door Alex de Waal wordt hier gekeken of het beleid van NOVIB (in samenwerking met de overheid) langs een neoliberale lijn valt. Er is gelet op zelfstandigheid, marktvrijheid en invloed van de overheid. De doelstellingen van het Nederlandse ontwikkelingsbeleid in 1980 richtte zich op “enerzijds de bestrijding van de armoede en tegelijkertijd de daarmee nauw verbonden verhoging van de zelfstandigheid van de ontwikkelingslanden, opdat ze na de politieke onafhankelijkheid, ook hun economische zelfstandigheid kunnen behalen en alles wat daar op sociaal en cultureel terrein aan vast kan zitten en aan vast behoort te zitten.”⁸⁰ Hieruit blijkt dat NOVIB economische en politieke zelfstandigheid een belangrijke factor vond het begin van de jaren ‘80.

In 1981 was het vijfentwintig jaar geleden dat de NOVIB werd opgericht en de ontwikkeling die was doorgemaakt werd door drie journalisten omschreven als “van bankier naar partner”⁸¹. In de jaren ‘80 was een zelfbenoemde nieuwe koers ingezet “in de verwachting dat de samenwerking vooral zal staan in het teken van “partnership”, een groei naar gelijkwaardige verhoudingen in plaats van de oude “donor-recipient”-relatie”.⁸² Dit partnerschap geldt voor

---

⁷⁷ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1985*, ‘Financieringsfondsen’, 16.

⁷⁸ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 129: *Jaarverslag 1987*, ‘Inleiding’, 1.

⁷⁹ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 129: *Jaarverslag 1988*, ‘Inleiding’, 8.

⁸⁰ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1980*, ‘Algemeen Beleid - Algemene Vergadering’, 8.

⁸¹ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1981*, ‘Een woord vooraf’, 1.

⁸² Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1981*, ‘Een woord vooraf’, 1.

gelijkwaardigheid, maar het valt ook te lezen als het oog op een nieuwe handelspartner en een afzetmarkt voor Nederlandse bedrijven.

In 1982 achtte de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking de economische en industriële ontwikkeling van arme landen van groot belang: “daarop zou de Nederlandse overheid zich zeer sterk moeten richten. De landen in de derde wereld moeten zich een markt veroveren en zich richten op productie en export. Hierdoor krijgen zij meer inkomsten en kunnen hun tekorten op de betalingsbalans verminderen.”⁸³ Internationaal zou Nederland zich hierbij moeten inzetten op de structurele betrekkingen van “het anti-protectionistisch beleid, een herstructureringsbeleid, het formuleren van gedragscodes en in meerdere mate gebruik moeten maken van de mogelijkheden van het bedrijfsleven.”⁸⁴ Dit beleid en deze prioriteiten passen door de focus op de markt en het anti-protectionisme precies in de ideologie van het neoliberalisme. Dit is de tweede keer in twee jaar dat deze ideologie specifiek geuit wordt door de minister van Ontwikkelingssamenwerking.

In hetzelfde jaar benadrukte de voorzitter van NOVIB dat het bedrijfsleven een belangrijke rol kan hebben in het ontwikkelingsproces, zolang het “de ideologische achtergrond van het bestaande vrije marktsysteem” als uitgangspunt houdt, want “de vraag vanuit de ontwikkelingslanden moet het aanbod bepalen en niet andersom”.⁸⁵ NOVIB ziet het bedrijfsleven als optie omdat het huidige regeerakkoord gericht is op het ondersteunen daarvan, en omdat er op de gehanteerde manier nog geen grote ontwikkelingssuccessen zijn behaald. NOVIB is op zoek naar ‘income-generating activities’ om het vermogen tot zelfstandigheid van ontwikkelingslanden te vergroten, en om Nederlandse bedrijven daarbij te betrekken waar dat nieuwe kansen biedt.⁸⁶ Dit getuigt van eigen belang op buitenlandse markten en bevestigt het vermoeden van Barnett dat dit (deel van) de motivatie is achter hulp.

In 1988 en 1989 heeft Novib drie doelstellingen: het doorbreken van sociaal-economische tegenstellingen tussen arm en rijk, de welvaart van de wereld rechtvaardig verdelen, en mensen

---

⁸³ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1982*, ‘Algemeen Beleid - Algemene Vergadering’, 8.

⁸⁴ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1982*, ‘Algemeen Beleid - Algemene Vergadering’, 8.

⁸⁵ *Ibidem*, 10.

⁸⁶ *Idem*, 10.

elkaars culturen leren kennen en respecteren.⁸⁷ Er is dus oog voor gelijkwaardigheid en het doorbreken van tegenstellingen.

In 1989 noemde NOVIB zich ‘Novib/GAT’. Hier wordt in het jaarverslag geen specifieke aandacht aan besteed, maar wel wordt genoemd dat er veel redenen zijn “om de aandacht voor de internationale dimensie van het armoedevraagstuk verder te intensiveren. Belangrijke elementen daarin zijn de schulden crisis, GATT, de rol van de Wereldbank en het NGO-loket van de Verenigde Naties-instellingen.”⁸⁸ De NOVIB gaat hierbij mee in het ‘trade is aid’ verhaal van de GATT (General Agreement on Tariffs and Trade).

Tegenstrijdig genoeg uitte de NOVIB zelf kritiek op de Wereldbank met de NGO-leden van het NGO/Wereldbank-Comité. Zij vroegen aandacht voor de “negatieve invloed van hun beleid, leningen en programma’s op de omstandigheden van de arme bevolking in de derde wereld”.⁸⁹ Zij stelden ook dat de Wereldbank zelf begint te realiseren dat zij slachtoffers hebben gemaakt onder de allerarmsten door herstelprogramma’s. Over eventuele aanpassingen wordt niet gesproken, maar het is opvallend omdat de Wereldbank is voortgekomen uit de GATT.

Financiering

In 1980 werd het ‘programmafinancieringsmodel’ ingevoerd: een samenwerking tussen de Nederlandse regering en de vier bemiddelende organisaties CEBEMO, ICCO, HIVOS en NOVIB, waarbij “ontwikkelingsprojecten van niet-commerciële, particuliere organisaties in ontwikkelingslanden” steun krijgen.⁹⁰ De vier genoemde organisaties overleggen maandelijks in het Gemeenschappelijk Overleg Medefinanciering (GOM).⁹¹ Het GOM overlegt weer maandelijks

---

⁸⁷ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 129: *Jaarverslag 1988*, ‘Centrale thema’s in 1988’, 9.

⁸⁸ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 129: *Jaarverslag 1989*, ‘Voorwoord’.

⁸⁹ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 129: *Jaarverslag 1989*, ‘2.6 Het NGO/Wereldbank Comité’, 22.

⁹⁰ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1980*, ‘Invoering Programmafinancieringsmodel’, 67.

⁹¹ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1980*, 68.

met “het ministerie van Buitenlandse Zaken, Afdeling Coördinatie Particuliere Activiteiten (CP) van de Directie Particuliere Onderwijs- en Onderzoeksprogramma’s (DPO)”⁹².

Financieel onderscheid NOVIB

De financiering van NOVIB’s projecten zijn te onderscheiden in vier fondsen: eigen fondsen, het Medefinancieringsprogramma en de Categorie-III-fondsen van de Nederlandse overheid, en het Medefinancieringsprogramma van de Europese Economische Gemeenschap (EEG).⁹³ De fondsen die NOVIB in Cambodja gebruikt, zijn afkomstig uit het Medefinancieringsprogramma. Categorie-III zijn fondsen voor acute noodsituaties, en de eigen fondsen worden aan projecten in Nederland besteed.⁹⁴

In 1985 stelde NOVIB nog dat “het Medefinancieringsprogramma een volwaardige plaats in het Nederlandse ontwikkelingsbeleid heeft verworven”⁹⁵, maar al in 1986 werd kritiek geformuleerd op de financiering omdat het negatief is dat “de lange tijd waarin Novib, en met haar de partnerorganisaties in de Derde Wereld, in onzekerheid wordt gelaten over de mogelijke toewijzingen uit deze categorieën.”⁹⁶ Deze kritiek valt samen met de kritiek op NGO’s en het onderzoek zal dus ook de financiering beslaan. De NOVIB voert hierbij het ontwikkelingsbeleid uit van de overheid met het geld dat ze van haar krijgt.

NGO’s

In 1982 groeide de samenwerking tussen NOVIB met andere NGO’s al op het gebied van voorlichting. In 1986 werd het NGO-werk bestempeld als de “diepste inspiratiebron” van NOVIB, omdat het dialogen startte tussen de ‘derde wereld’ en de werkorganisaties. NGO’s kregen de status van “een relatief effectieve weg om structurele oorzaken van culturele en materiële armoede

---

⁹² Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1980*, 68.

⁹³ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1982*, ‘Financieringsfondsen’, 95.

⁹⁴ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1982*, ‘Medefinancieringsprogramma, Categorie-III-Fondsen’, 96-97.

⁹⁵ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1985*, ‘Financieringsfondsen’, 16.

⁹⁶ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1986*, ‘3.1.5. Financieringsfondsen’, 18.

binnen samenlevingen te bestrijden”⁹⁷ wat ertoe leidde dat NOVIB meer financiële vragen kreeg dan zij kon voldoen met medefinancieringsgeld en eigen fondsen.

In datzelfde jaar besteedde Prins Claus aandacht aan de rol van NGO's in zijn lezing op de Algemene Vergadering van 21 juni. Hij vond “de belangrijkste taak van de westerse landen is een bijdrage te leveren tot de vergroting van de keuzemogelijkheden voor de mensen in de Derde Wereld, zonder daarbij eigen opvattingen over ontwikkeling aan hen op te dringen.”⁹⁸ NOVIB merkte dat hierbij de spanning met nationale overheden in Zuid- en Zuidoost-Azië toenam, die probeerden de ontwikkelingen binnen de NGO's te controleren en te sturen.⁹⁹ De regering van Cambodja had zijn zaken nog grotendeels niet op orde, maar NOVIB had (afgezien van het feit dat dit alleen materieel mocht zijn) geen moeite om hulp te leveren.

In 1988 was deze relatie veranderd door de toename en betekenis van het NGO-werk, volgens het jaarverslag van de NOVIB gaven overheden van ontwikkelingslanden “ook meer ruimte aan het particulier initiatief omdat men inziet dat de NGO-gemeenschap in hun land beter in staat is de bevolking bij uitvoering van ontwikkelingsprogramma's te mobiliseren.”¹⁰⁰ Dit is een vrij suggestieve uitspraak die wordt ingevuld door NOVIB en waar geen bewijzen voor worden aangedragen.

Toch bleef NOVIB kritisch over de versterkende netwerken van de NGO-wereld omdat er moest worden gekeken naar de betekenis voor de deelnemende organisaties en hun doelgroepen. Wel zagen zij de uitwisselingen van ervaringen en het bepalen van strategieën als een versterking van het werk en de kwaliteit daarvan.¹⁰¹

Conclusie

---

⁹⁷ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1986*, 2.

⁹⁸ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1986*, 7.

⁹⁹ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 128: *Jaarverslag 1986*, ‘Hoofdstuk 3 Afdeling Projecten - 3.1 Algemeen Beleid - 3.1.1. Inleiding’, 15.

¹⁰⁰ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 129: *Jaarverslag 1988*, ‘Inleiding’, 7.

¹⁰¹ Nationaal Archief Den Haag, 2.19.042.86 NOVIB: Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997). Inventarisnummer 129: *Jaarverslag 1988*, ‘3.2.6. Netwerken’, 25.

NOVIB presenteerde zichzelf als overheid van de partner, en op één kritische noot in 1982 gaat de organisatie mee in de neoliberale lijn van de Nederlandse overheid. De relatie verloopt klassiek en NOVIB steekt deze niet onder stoelen en banken; er wordt heel open en positief over gesproken. Hierbij komt het portret dat de derde wereld zwak en onderdrukt is, en dat de “wereldverbeteraars” in moeten zetten op financieel-economische oplossingen als zelfstandigheid en marktvrijheid.

Vanaf 1986 ontwikkelde Zuid-Zuid relaties zich meer en keek NOVIB kritischer naar haar werk, de organisatie begon zelfs met een omvangrijk onderzoek. Toch gaat NOVIB vanaf 1989 in zee met GAT waaruit blijkt dat de neoliberale trend zich voortzet.

Financieel is NOVIB afhankelijk van de overheid, ze viel onder de Medefinancieringsorganisaties (MFO's) die het ontwikkelingswerk van de overheid uitvoeren. Dit gebeurde vaak samen met andere NGO's die hierbij veel vrijheid van de overheid van het ontwikkelingsland kregen, naar NOVIB's zeggen omdat zij inzagen dat de NGO-gemeenschap beter in staat was ontwikkelingsprogramma's te mobiliseren dan een overheid zelf.

Conclusie

De op 23 maart 1956 opgerichte NOVIB zag dertig jaar later een voltooid proces van bijstand naar samenwerking. Maar hoe ging het daar verder? Deze scriptie heeft onderzocht wat de rol van NOVIB was in de ontwikkelingshulp in Cambodja gedurende de jaren '80. In het kader van moderniseringstheorieën, de 'dependency theory', humanitarisme en de opkomst van NGO's is dit een uniek onderzoek naar het antwoord van NGO's op kritiek en hoe dit zich uitte in de praktijk. NOVIB in Cambodja is een vernieuwende case-study die focust op beide partijen.

Het antwoord op de eerste vraag welke kritiek NOVIB gevormd heeft op moderniseringstheorieën is complex. Deze complexiteit toont juist aan dat de NOVIB bezig was met een nieuwe weg inslaan, maar dat de meningen verschilden over de richting, het tempo en de specifieke invulling. Dit is te danken aan de verschillende wereldbeelden die binnen de organisatie bestaan, en over de opvattingen over onderontwikkeling. Hoewel de Azië-sectie "Nederlandse bedrijvigheid" en "efficiënte verwerking van humanitaire hulpgoederen" goede redenen vond, vond de PPK en het DB dat zulke "humanitaire en politieke overwegingen" niet bij de organisatie behoorden. De betrokkenheid van NOVIB bij Cambodja in het algemeen is niet ter discussie gesteld, te wijten aan onder andere "morele verantwoordelijkheid".

In samenwerking met Oxfam International en OA probeerde NOVIB haar plannen uit te voeren, maar dit lukte vaker niet dan wel. Joel Charny van OA zag veel druk vanuit de organisatie zelf, maar ook de Cambodjaanse overheid die hen in de gaten hield. Binnen die overheid waren veel problemen na de genocide. Er was sprake van veel miscommunicatie en wantrouwen. Charny zag dit als een probleem van "budgets and planning", maar ook van de "ill-equipped" status van de overheid. De ontwikkeling naar een nieuw eenstemmig beleid verliep dus niet rechtlijnig in de jaren '80.

De vraag hoe NOVIB een antwoord vormde op de kritiek op moderniseringsideeën en hoe de samenwerking met BuZa was, bestaat uit meerdere facetten. Enerzijds bestond het beeld van de overheid dat het Westen sterk en wereld-verbeterend bezig was, en dat financieel-economische oplossingen de beoogde oplossing waren. Anderzijds ging NOVIB hier maar één keer tegenin. Zelf droeg de organisatie het bedrijfsleven aan als partner, omdat de ontwikkelingshulp tot dan toe niet veel bereikt had. Qua financiering van de buitenlandse projecten was NOVIB grotendeels

afhankelijk van het medefinancieringsprogramma van de overheid. NOVIB is erg open en positief over deze verhouding en de relatie verloopt klassiek.

Vanaf 1988 kwam er kritiek op de “effectiviteit en betekenis van het Nederlandse ontwikkelingsbeleid” waar NOVIB gehoor aan geeft door een onderzoek te starten. Ook NGO’s in het algemeen komen onder vuur te liggen maar daar trekt NOVIB zich weinig van aan. Zij haalt haar grootste inspiratie uit deze samenwerkingen, ook met NGO’s die al in het bestemmingsland zijn.

Kortom, de rol van NOVIB in Cambodja was een neoliberaal ontwikkelingsbeleid. Begin jaren ‘80 verliep de hulp erg stroef omdat de overheid in Cambodja niet functioneerde en omdat de organisatie zelf met meerdere benen in de discussies stond. Door de groei van NGO’s en het vertrouwen van de Nederlandse overheid werd de invloed groter en wilde de organisatie toe naar partnerschap en gelijkwaardigheid. De verwachting dat de debatten over moderniseringstheorieën, NGO’s en humanitaire hulp doorschemert binnen NOVIB is uitgekomen. De richting die de Nederlandse overheid op ging is neo-liberaal en de NOVIB ging daar na enkele twijfel in mee.

De omvang van dit onderzoek heeft als gevolg dat het een specifiek onderzoek is. Het zou interessant zijn om te kijken naar het perspectief van Cambodja en naar de oorlogen die daar hebben plaatsgevonden. Daarnaast is de methode afhankelijk van mijn interpretatie en selectie die voor dit kader passend is, maar bij de keuze voor andere kaders zouden er aanvullende resultaten bij kunnen komen. De periode van tien jaar was voor deze scriptie genoeg, maar het zou interessant zijn om te kijken of en hoe het ingezette beleid zich voortzet.

Bibliografie

Bronnen

Nationaal Archief in Den Haag:

- Archiefinventaris 2.19.042.86 Archief van de Nederlandse Organisatie voor Internationale Ontwikkelingssamenwerking (NOVIB): Bestuur en Directie, 1962-1994 (1997)
  - Inventarisnummer 128: Jaarverslagen, met lijsten van de door NOVIB uitgevoerde projecten 1980-1986.
  - Inventarisnummer 129: Jaarverslagen, met lijsten van door NOVIB uitgevoerde projecten 1987-1990.
- Archiefinventaris 2.19.066 Archief van de Nederlandse Organisatie voor Internationale Ontwikkelingssamenwerking (NOVIB): Afdeling Organisatie Projecten, 1956-1990. Inventarisnummer 1074: Diversen - Cambodja.
Archiefinventarissen geraadpleegd in de periode 7 november 2019-17 januari 2020.
- Website NATO, 'What is NATO?' <https://www.nato.int/nato-welcome/index.htm>
- Website OXFAM Novib, 'Over Oxfam Novib, Geschiedenis Oxfam: toetreding Oxfam', <https://www.oxfamnovib.nl/geschiedenis-oxfam-novib/toetreding-oxfam-2>.

Literatuur

- Barnett, Michael. *Empire of Humanity: A History of Humanitarianism* (London 2011).
- Dinwiddy, Bruce, 'Introduction' in *Aid Performance and Development Policies of Western Countries: Studies in US, UK, E.E.C., and Dutch Programs* (London 1973), 3-7.
- Friedmann, Harriet, and Jack Wayne. 'Dependency Theory: A Critique', *The Canadian Journal of Sociology/Cahiers Canadiens De Sociologie* 2 (1997) 4, 399-416.
- Geet, Dick van, 'Chapter 5: Netherlands Aid Performance and Development Policy', in Bruce Dinwiddy *Aid performance and Development Policies of Western Countries: Studies in US, UK, E.E.C., and Dutch Programs* (London 1973), 73-87.
- Immerwahr, Daniel. *Thinking Small. The United States and the Lure of Community Development* (2015).
- Schwember, Hermann and Jerome Bear 'Free Market, unfree thought' in *Sage Journals* 5 (1981) 10, 16-18.

- Waal, de Alex. *Famine Crimes: Politics & the Disaster Relief Industry in Africa* (1997).
- Westad, Odd Arne. *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times* (Cambridge: Cambridge University Press 2005).